

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ช้างเอเชียบ (*Elephas maximus*, Linnaeus, 1758) ประกอบไปด้วย 4 subspecies โดยช้างเอเชียบที่อยู่ในประเทศไทย อยู่ใน subspecies *Elephas maximus indicus* (Carrington, 1963; Lekagul and McNeely, 1977)

1. ลักษณะทั่วไป

ช้างเอเชียบ เป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่มีขนาดใหญ่ มีขนาดลำตัววัดจากหัวถึงหางประมาณ 5-5.6-6.4 เมตร สูงประมาณ 2.5-3 เมตร มีน้ำหนักประมาณ 4-5 ตัน อายุโดยเฉลี่ยประมาณ 70 ปี (สุทธิลักษณ์, 2530) มีขนาดเล็กกว่าช้างแอฟริกาเพศผู้ใหญ่กว่าเพศเมียเล็กน้อย (Kurt, 1979) มีงาเฉพาะตัวผู้ เรียกช้างพลาย (ภาพที่ 1) ตัวเมียไม่มี แต่บางเชือกมีขนาดเล็กๆ งา เพียงแต่มีขนาดเล็กกว่างา โผล่แค่ริมฝีปาก เรียกช้างพัง (ภาพที่ 2) และช้างเพศผู้ที่ไม่มีงา เรียกช้างสือ (เกรียงศักดิ์, 2533; องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้, 2535) ช้างเอเชียบสามารถนำมาฝึกให้เชื่อง หรือหัดให้ทำงานได้ดีกว่าช้างแอฟริกา (องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้, 2535) ช้างเอเชียบ หัวกว้างเป็นสองโหนด โหนกเล็ก ขอบหูสูงไม่เกินระดับศีรษะ โหนกมีขนาดใหญ่จะเต็มไปด้วยเส้นเลือด หูของช้างจะโบกพัดตลอดเวลา เพื่อระบายความร้อนภายในร่างกาย เพราะช้างไม่มีต่อมเหงื่อและหูของช้างยังไวต่อการได้ยิน งวงมีลักษณะเป็นหนังเรียบเลื้อยอ่อนช้อย ปลายงวงมีงอยใช้ป็นมือหยิบจับสิ่งของต่างๆ ดังนั้นงวงจึงเปรียบเสมือนจมูกและมือ ช้างจะระวังและหวงงวงของมันมาก เนื่องจากงวงเป็นอวัยวะที่ไวต่อความรู้สึก และยังใช้ในการต่อสู้และไล่ศัตรู เท้าตามปกติมีเท้าหน้า 5 เล็บ เท้าหลังมี 4 เล็บ ฟันช้างจะเชื่อมเป็นชิ้นเดียวกัน มีโครงสร้างเหมาะสมกับการบดอาหารที่หยาบ เช่น เปลือกไม้ กิ่งไม้ และผลไม้เปลือกแข็ง ส่วนงาช้างคือ ฟันบนส่วนหน้าเป็นฟันตัดคู่นอก (incisor) เริ่มโผล่ตอนอายุประมาณ 2-5 ปี เริ่มแรกงาจะงอกเป็นตุ่มนูนๆ มีเลือดมาเลี้ยงคล้ายฟันของเด็กเริ่มงอก ต่อมาเมื่อฟอสฟอรัสมาเกาะก็จะเริ่มแข็งและมีสีขาวแกมเหลือง หลังของช้างเอเชียบจะมีลักษณะ

โค้งนูนขึ้นมากคล้ายหลังกุ้ง เท้าของช้างมีลักษณะนิ่มเป็นพิเศษ เพราะห่อหุ้มด้วยไขมัน และเนื้อเยื่อ (ทิม, 2526; พิทยา, 2532) ช้างเป็นสัตว์กระเพาะเดี่ยว (ปานเทพ, 2537) ผิวหนังมีสีน้ำตาลดำ จนถึงเทา บางตัวมีจุดดำที่ใบหูและโคนงวง (Lekagul and McNeely, 1977)

2. ลักษณะนิสัยของช้างเอเชีย

ธรรมชาติของช้าง เป็นสัตว์อารมณ์ดี สุภาพ ชอบสนุกและขี้เล่น มันชอบอยู่อย่างสงบ พยายามทุกวิถีทางที่จะหลีกเลี่ยงความยุ่งยากต่างๆ ไม่ก่อเรื่องวุ่นวายกับสัตว์อื่น แต่ถ้าหากช้างถูกรบกวนจู่โจม ช้างจะเป็นสัตว์ที่ไม่กลัวสิ่งใดเลย และจะเป็นสัตว์ที่ก่ออันตรายอย่างรุนแรงยิ่งนัก (องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้, 2535) ช้างเอเชียชอบอากาศร่มเย็นไม่ชอบแสงแดดจัด (พิทยา, 2532) ชอบกินใบไม้ เปลือกไม้ ลูกไม้ หน่อไม้ อาหารจำพวกหญ้า ไม้ไผ่ และอาหารพวกพืชไร่ และดินโป่ง ซึ่งเป็นเกลือธรรมชาติ อยู่ในดินละเอียด (เกรียงศักดิ์, 2533; ทิม, 2526) ช้างชอบปลักโคลน และชอบอาบน้ำ โดยพ่นฝุ่นขึ้นบนหัว และตัวเพื่อป้องกันแมลงมารบกวน หูของมันจะโบกปิดแมลงและระบายความร้อนตลอดเวลา (ตาฝั่ง, 2523) ช้างนอนวันละ 3 ถึง 4 ชั่วโมง ช่วงเวลาประมาณ 23.00-3.00 น. มักจะยืนหลับและโยกเขยตัวไปมา เพื่อถ่ายน้ำหนักไปซ้ายบ้างขวาบ้าง บางครั้งอาจนอนตะแคงขาทั้งสี่เหยียดยาวไปกับพื้นดิน (องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้, 2535)

3. อายุของการผสมพันธุ์

เชื่อกันว่า ช้างจะสมบูรณ์เต็มที่เมื่ออายุประมาณ 25 ปี แต่อาจเริ่มผสมพันธุ์ ตั้งแต่ อายุ 8-12 ปี ช้างจะตั้งท้องนานราว 20-22 เดือน ตกลูกครั้งละตัว นานๆ ครั้งจะตกลูก 2 ตัว ลูกช้างที่ออกมาใหม่ๆ จะมีน้ำหนักราว 90 กิโลกรัม และสูงราว 1 เมตร คุณนมที่หน้าอกแม่ด้วยปาก ตามปกติช้างจะเป็นสัตว์ทุกๆ 5 ปีคือ หลังจากที่ลูกหย่านมไปแล้ว แม่ช้างจึงจะเป็นสัตว์ และยอมให้ผสมพันธุ์ (ทิม, 2526) ช้างจะอายุยืน ประมาณ 70-90 ปี แต่บางเชือกอายุมากกว่า 100 ปี ช้างแต่ละตัวจะมีบุคลิกต่างกันไปช้างทุกเชือกจะมีเวลาคร่ำที่สุดคือ เวลาช้างตกมันส่วนใหญ่จะตกมันในฤดูหนาว ทั้งตัวผู้และตัวเมีย การตกมันเป็นอาการที่แสดงว่ามีสุขภาพสมบูรณ์เต็มที่ และมีความต้องการทางเพศมาก ซึ่งอยู่ในอายุระหว่าง 16-25 ปี อาการตกมันจะเริ่มขึ้น เมื่อต่อมที่ขมับ (Temporal

gland) บวมพองโตเท่าผลมะนาว มีรูที่ด้อมจับน้ำมันเป็นเมือกเหลว มีกลิ่นเหม็นรุนแรง แต่ช้างจะเป็นกลิ่นพิเศษที่ดึงดูดเพศตรงข้าม การตกมันจะส่งผลให้ช้างมีความจำเสื่อมหงุดหงิด ถือว่าเป็นเวลาที่ช้างร้ายที่สุด ไม่เฉพาะกับเจ้าของแต่รวมถึงคนอื่นด้วย (ปานเทพ, 2537; องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้, 2535, Hall-Martin and Van der Walt, 1984; Poole, 1989; Rasmussen *et al.*, 1984)

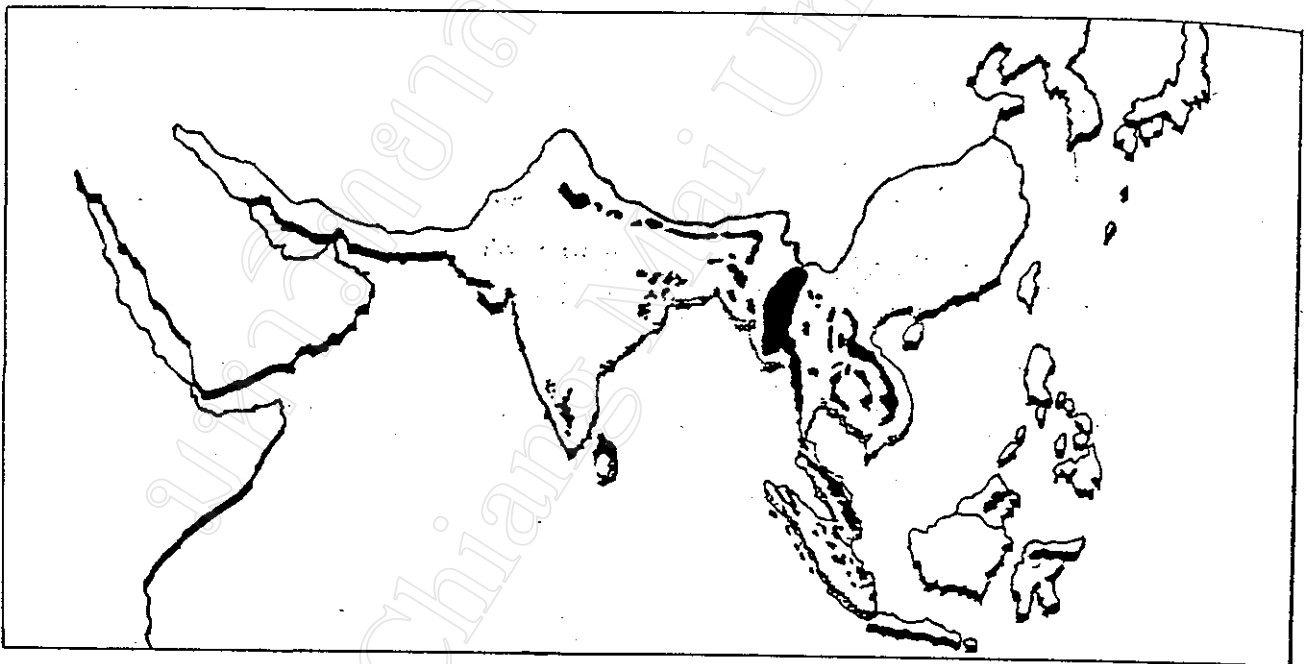
ภาพที่ 1 ช้างพลาย (ช้างเอเชียเพศผู้)

ภาพที่ 2 ช้างพัง (ช้างเอเชียเพศเมีย)

4. การกระจายพันธุ์

ช้างเอเชียมีการกระจายพันธุ์อยู่ใน ศรีลังกา อินเดีย เนปาล พม่า บังกลาเทศ ไทย
แหลมอินโดจีน ตลอดจนบอเนียว และสุมาตรา (Kurt, 1974 (ภาพที่ 3 และตารางที่ 1)

ภาพที่ 3 บริเวณที่มีช้างเอเชียอาศัยอยู่ในปัจจุบัน
(ที่มา : กองบรรณาธิการสารคดี, 2534)

ตารางที่ 1 จำนวนช้างเอเชียนักแสดงที่มีเหลือในประเทศต่างๆ

ประเทศ	จำนวน	
	น้อยที่สุด	มากที่สุด
บังคลาเทศ	200	350
ภูฏาน	60	150
พม่า	3,000	10,000
เขมร	2,000	2,000
จีน	150	300
อินเดีย	17,310	22,120
อินโดนีเซีย		
-กาลีมันตัน	100	500
-สุมาตรา	2,800	5,000
ลาว	2,000	3,000
มาเลเซีย		
-แหลมมลายู	800	1,000
-ซาบะห์	500	2,000
เนปาล	50	90
ศรีลังกา	2,700	3,200
ไทย	1,300	2,000
เวียดนาม	1,500	2,000
รวมทั้งหมด	34,470	53,710

ที่มา : กองบรรณาธิการสารคดี, 2534

5. สภาพสังคม

ช้างเป็นสัตว์ที่มีระบบสังคมฝูง (Desmond and Laule, 1991; Moss, 1988) ช้างชอบอยู่รวมกันเป็นฝูง เรียกว่า “โขลง” ช้างหนึ่งโขลงมีสมาชิกประมาณ 8-21 ตัว (Eisenburg, 1980; Laws and Parker, 1986; McKay, 1973) เคยมีรายงาน พบว่า โขลงช้างหนึ่งอาจมีสมาชิกอยู่ถึง 100 ตัว โดยมีช้างเพศผู้ป็นอยู่ด้วย (ช. ไพรวัล, 2481) สำหรับช้างเพศผู้เมื่ออายุประมาณ 6 ปี จะเริ่มแยกตัวออกไปจากโขลง โดยปัจจัยทางสรีรวิทยาเป็นสัญญาณว่าควรจะแยกตัวออกไปจากโขลง (Oisen et al, 1994) ช้างตัวเมียอาวุโสสูงสุดของฝูงช้างป่า จะรับหน้าที่เป็นจำฝูงนำโขลงค้นหาอาหาร ช้างอาวุโสสูงจะมีประสบการณ์สูงกว่าลูกไหน ควรจะเดินทางไปหาถิ่นที่ใหม่ รู้ตำแหน่งของน้ำ อาหาร และดินโป่ง การเคลื่อนที่หากินของโขลงช้าง จะสอดคล้องกับฤดูกาลและการปรับตัวของสภาพป่า (กองบรรณาธิการสารคดี, 2534)

6. สถานภาพของช้างเอเชียในปัจจุบัน

เนื่องจากปัจจุบันประเทศไทย มีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก อีกทั้งในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมาได้มีการพัฒนาประเทศในรูปแบบต่างๆ มากมาย จึงส่งผลให้ปัจจัยการดำรงชีวิตของช้างไม่ว่าจะเป็นช้างป่าหรือช้างบ้านในอดีตต้องเปลี่ยนแปลงไป ด้วยเหตุนี้จึงทำให้จำนวนช้างป่าและวิถีชีวิตของช้างบ้านหรือช้างเลี้ยงต้องประสบปัญหาและมีแนวโน้มที่จะสูญพันธุ์ไป

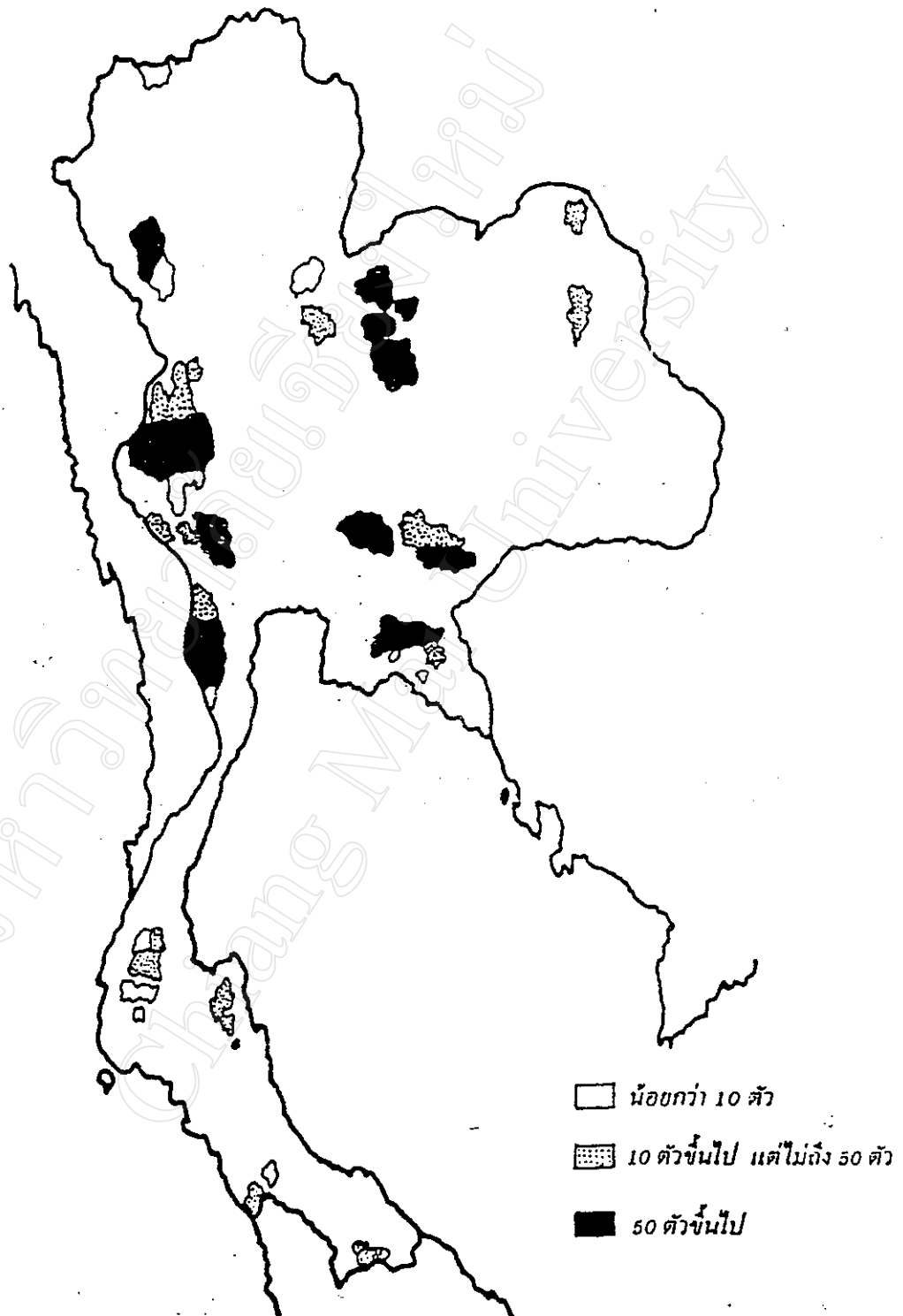
6.1 สถานภาพของช้างป่าและปัญหาที่เกิดขึ้น พอสรุปได้ดังนี้

พื้นที่ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ อันเป็นแหล่งอาหารและเป็นที่อยู่อาศัยของช้าง ได้ลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้จากที่เคยมีพื้นที่ป่าเกือบร้อยละ 70 ของพื้นที่ประเทศ แต่ปัจจุบันประเทศไทยกลับมีพื้นที่ป่าเหลืออยู่ไม่ถึงร้อยละ 30 เท่านั้น (มูลนิธิคนรักช้าง, 2538) ดังนั้น การลดลงของพื้นที่ป่าจึงส่งผลกระทบต่อช้างรุนแรงต่อช้างป่า ซึ่งเป็นสัตว์ที่ต้องการอาหารมากต่อวัน ประมาณ 200 กิโลกรัมต่อวัน (สุรเชษฐ์, 2537) สภาพป่าที่ยังคงเหลือเป็นป่านั้นเปรียบได้เพียงเกาะเล็กๆ กลางทะเล เช่น โขลงช้างเล็กๆ ที่ตกค้างอยู่ในป่าเขาชะเมา จังหวัด

จันทบุรี และเขาสอยดาวใน จังหวัดฉะเชิงเทรา แต่เดิมป่าทั้งสองแห่งก่อนที่จะถูกบุกรุกทำลาย เคยเชื่อมเป็นป่าผืนเดียวกับป่าเขาใหญ่ เขาสอยดาว ป่าในชลบุรี ระยอง และยังคงติดต่อไปถึงป่าใหญ่ในประเทศกัมพูชาอีกด้วย ช้างที่ติดอยู่ในป่าเล็กๆ นอกจากประสบปัญหาในเรื่องของอาหารและที่อยู่อาศัยลดลง ยังต้องหลบหลีกผู้คนที่จะเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์ในป่า พื้นที่ป่าที่ช้างจะอยู่ได้อย่างไม่ลำบากต้องมีพื้นที่ไม่ต่ำกว่า 10,000 ตารางกิโลเมตร และป่านั้นต้องมีความอุดมสมบูรณ์พอที่จะมีอาหารให้ช้างกินตลอดทุกฤดูกาล และอีกสาเหตุที่ทำให้ช้างป่าลดจำนวนลงคือ ช้างป่ามักถูกลักลอบฆ่าเพื่อเอาอวัยวะต่างๆ ที่มีราคาแพง เช่น งา อยู่เสมอ (กองบรรณาธิการสารคดี, 2534) เพียงช่วงปี 2530-2540 เท่าที่มีข้อมูลยืนยัน ได้มีการฆ่าช้างและจับออกไปจากป่ามากถึง 86 ตัว (ไอน้ำ, 2537)

เนื่องจากสภาพปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม จึงส่งผลให้ปัจจัยในการดำรงชีวิตของช้างไม่ว่าจะเป็นช้างป่าหรือช้างเลี้ยงมีจำนวนประชากรลดลง ปัจจุบันประเทศไทยมีช้างเหลืออยู่ประมาณ 5,548 ตัว โดยประมาณ ซึ่งสามารถแยกออกเป็นช้างป่าและช้างเลี้ยงได้ดังนี้

ช้างป่า จากสถิติของกรมป่าไม้ได้มีการสำรวจประชากรช้างป่าล่าสุดในปี 2534 คาดว่า มีช้างป่าเหลืออยู่ประมาณ 1,975 ตัว (มูลนิธิคนรักช้าง, 2538) (ภาพที่ 4)

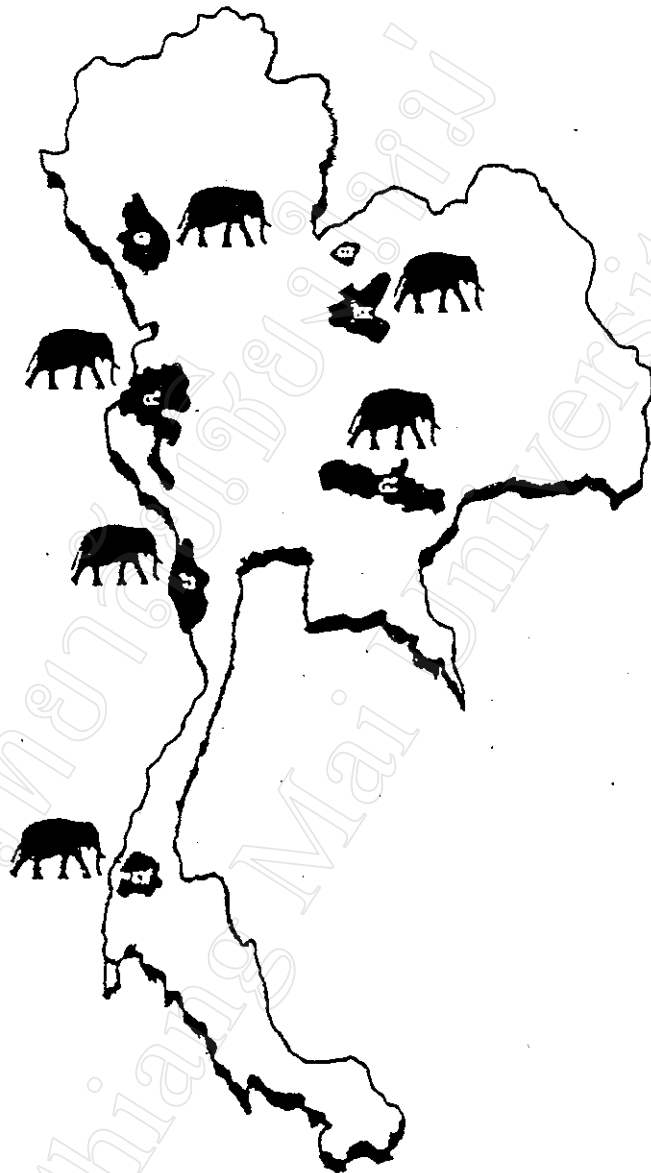
ภาพที่ 4 การแพร่กระจายของช้างป่าในประเทศไทย (ที่มา : มัทนา, 2534)

Distribution of wild elephants in Thailand (protected areas only)

และกระจายตัวอยู่ตามเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และอุทยานแห่งชาติทั่วทุกภาคของประเทศ (กองบรรณาธิการสารคดี, 2534) (ภาพที่ 5 และ ตารางที่ 2,3)

ประชากรของช้างป่า ในป่าแต่ละแห่งไม่สามารถบอกถึงความอยู่รอดของช้างในอนาคตได้เท่าใดนัก เพราะจำนวนประชากรช้างจะมีผลต่อความอยู่รอดในระยะยาวของช้างป่าได้นั้น ต้องมีจำนวนตัวผู้และตัวเมีย ที่อยู่ในวัยเจริญพันธุ์ (ให้กำเนิดลูกช้างได้) ในอัตราที่เหมาะสมด้วย ซึ่งนักชีววิทยาได้ให้ข้อสรุปว่า จำนวนช้างในป่าแต่ละแห่งควรมีไม่น้อยกว่า 2,000 ตัว เมื่อหักช้างแก่และช้างเด็กออกแล้ว ควรจะเหลือช้างที่อยู่ในวัยเจริญพันธุ์ ประมาณ 500 ตัว จึงสามารถรักษาระดับประชากรของช้างในป่าแห่งนั้นไว้ได้ (มัทนา, 2534)

จะเห็นได้ว่า เมื่อช้างป่าลดจำนวนลงเป็นอย่างมาก และกำลังจะหมดไป ทำให้ไม่สามารถจับช้างป่ามาใช้งานทดแทนช้างเลี้ยงที่มีอยู่ได้อย่างแต่ก่อน จึงส่งผลกระทบต่อเนื่องถึงสถานภาพของช้างเลี้ยงที่กำลังประสบปัญหาด้านต่างๆ ที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน

ภาพที่ 5

พื้นที่ส่วนใหญ่ที่มีช้างป่าอาศัยอยู่ (ที่มา : กองบรรณาธิการสารคดี, 2534)

- 1 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่ตื่น/อมก๋อยและอุทยานแห่งชาติแม่ปิง
- 2,3 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียวและอุทยานแห่งชาติน้ำหนาว/ภูกระดึง
- 4 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง/ทุ่งใหญ่นเรศวร และอุทยานแห่งชาติศรีนครินทร์/เอราวัณ
- 5 อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่/ทับลาน ปางสีดา
- 6 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าลำน้ำภาชี และอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน
- 7 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองแสง/คลองนาคา และอุทยานแห่งชาติเขาสก

ตารางที่ 2 จำนวนช้างป่าที่มีอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า	พื้นที่ (ตร.กม.)	จำนวนช้าง/เชือก
สลักพระ	859	20-35
คลองนาคา	480	20+
ภูเขียว	1,560	100+
เขาสอยดาว	754	30-40
ห้วยขาแข้ง /ทุ่งใหญ่นเรศวร	5,775	250-300
คลองแสง	1,156	25-75
ภูหลวง	848	125-175
ภูวัว	187	10-15
เขาบรรทัด	1,267	0-5
แม่ตื่น/อมก๋อย	2,397	125-175
โตนงาช้าง	182	5
เขาอ่างฤๅไน	108	15-25
แม่น้ำภาชี	489	25-75
ภูเมี่ยง/ภูทอง	545	2
รวมทั้งหมด	16,598	750-1,045

ที่มา : กองบรรณาธิการสารคดี, 2534

ตารางที่ 3 จำนวนช้างป่าที่มีอยู่ในอุทยานแห่งชาติ

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า	พื้นที่ (ตร.กม.)	จำนวนช้าง/เชือก
เขาใหญ่	2,168	250
ภูกระดึง	348	50-60
ทุ่งแสลงหลวง	1,262	5-20
น้ำหนาว	962	100
ภูพาน	664	12-15
เอราวัณ	550	10-15
เขาคิชฌกูฏ	83	5-15
ถ้ำธารลอด	58	น้อยมาก
เขามรรัตน	59	น้อย
ศรีสัชนาลัย	213	น้อย
แก่งกระจาน	2,478	100-150
เขาสก	645	5-10
ทะเลบัน	101	น้อย
คลองเพรา	444	20-30
ลานสาง	170	
เขาหลวง	567	

ที่มา : กองบรรณาธิการสารคดี, 2534

6.2 สถานภาพของช่างเลื่อยและปัญหาที่เกิดขึ้น

ช่างเลื่อยเป็นส่วนหนึ่งของสังคมมนุษย์ (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูลำปาง, 2535) โดยมีความสัมพันธ์กับสังคมมนุษย์มาเป็นเวลานาน นับเนื่องจากการล่าช้างต่อช้างหรือคล้องช้าง เพื่อนำมาใช้แรงงาน การศึก การอุตสาหกรรมป่าไม้ และการท่องเที่ยว แม้ว่าปัจจุบันความจำเป็นในการใช้ช้างจะลดลงไป แต่ช้างยังเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมสำหรับมนุษย์อยู่ โดยเฉพาะผู้มีอาชีพเลื่อยช้างสืบเนื่องมาแต่เดิม (จิรพันธ์, 2539)

มีการกล่าวกันว่า เมื่อประมาณหนึ่งร้อยปีมาแล้วในประเทศไทย มีช่างเลื่อยอยู่มาก อาจจะถึงหนึ่งแสนเชือกทีเดียว เป็นช้างในสงครามบ้าง ลากขงบ้าง แต่ส่วนใหญ่ใช้ในการทำไม้ ขนส่งสินค้าและสิ่งของต่างๆ อีกหลายชนิด จากตัวเลขช่างเลื่อยที่ขึ้นทะเบียนไว้กับกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย พบว่า ช่างเลื่อยมีแนวโน้มที่จะสูญพันธุ์เช่นกัน (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูลำปาง, 2535) (จากตารางที่ 4-6)

ตารางที่ 4 จำนวนช้างเลี้ยงในเอเชียอาคเนย์

ประเทศ	ปี	จำนวน/เชือก
เมียนมา	1982	5,895
ไทย	1986	4,633
อินเดีย	1986	3,000
ลาว	1985	1,000
เวียดนาม	1988	600
กัมพูชา	1973	600
ศรีลังกา	1982	378
บังกลาเทศ	1980	40
รวม		14,179

ที่มา : Lair, 1988 อ้างโดย ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูลำปาง, 2535

ตารางที่ 5 จำนวนช้างเลี้ยงในประเทศ

ปี	จำนวน/เชือก
2493	13,397
2512	11,022
2523	8,438
2525	4,819
2529	4,633

ที่มา : มัทนา, 2534; ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูลำปาง, 2535

ตารางที่ 6 จำนวนช้างเลี้ยงตามจังหวัดต่างๆ ในประเทศไทย

จังหวัด	จำนวน/เชือก
1. สุราษฎร์ธานี	581
2. เชียงใหม่	488
3. ดาก	484
4. แม่ฮ่องสอน	363
5. อุตรดิตถ์	287
6. แพร่	273
7. ลำปาง	266
8. น่าน	214
9. นครศรีธรรมราช	203
10. ชุมพร	194
11. กาญจนบุรี	156
12. สุรินทร์	128
13. พิษณุโลก	117
14. กระบี่	115
15. เลย	114
16. เพชรบูรณ์	102
17. อุครธานี	69
18. พังงา	58
19. บุรีรัมย์	52
20. พัทลุง	44
21. ระนอง	31
22. สงขลา	30
23. นครสวรรค์	30
24. ลำพูน	28
25. นครราชสีมา	24

ตารางที่ 6 (ต่อ)

จังหวัด	จำนวนช้าง/เชือก
26. ตรัง	21
27. เชียงราย	19
28. ยะลา	19
29. อุทัยธานี	19
30. สุโขทัย	18
31. นครนายก	16
32. ประจวบคีรีขันธ์	14
33. นราธิวาส	14
34. ขอนแก่น	10
35. สกลนคร	5
36. ชัยภูมิ	5
37. ปัตตานี	4
38. กำแพงเพชร	4
39. สระบุรี	3
40. กรุงเทพฯ	3
41. ชลบุรี	2
43. กาฬสินธุ์	1
44. ยโสธร	1
45. ราชบุรี	1
46. ชัยนาท	1
รวม	4,633

ที่มา : Lair 1988 อ้างโดยศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูลำปาง, 2535

จากตัวเลขนี้จำนวนช่างเล็ยงลดลงเรื่อยๆ เหลือแล้ว 2 เปอร์เซ็นต์ต่อปี (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูลำปาง, 2535)

จากสถิติของกองทะเบียนราษฎร ปี 2537 ทั่วประเทศไทย มีช่างเล็ยง 3,573 เชือก กระจายอยู่ตามจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศไทย โดยเฉพาะจังหวัดที่มีทรัพยากรป่าไม้มาก ช่างเล็ยงถือเป็นทรัพย์สินส่วนบุคคลที่ได้รับการคุ้มครองจากพระราชบัญญัติสัตว์พาหนะ พ.ศ.2482 โดยอยู่ในความดูแลของกองทะเบียนราษฎร กรมการปกครองกระทรวงมหาดไทย (มูลนิธิคนรักช่าง, 2538) ซึ่งรับผิดชอบในส่วนที่เกี่ยวกับกฎหมาย ระเบียบต่างๆ สถิติ และตัวพิมพ์รูปพรรณ หรือ “บัตรประจำตัว” และกรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รับผิดชอบเรื่องโรคติดต่อ และการขนย้ายสัตว์ผ่านด่านกักสัตว์ (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูลำปาง, 2535)

ช่างเล็ยงในประเทศไทยในอดีตที่ผ่านมา มีจำนวน 1 ใน 3 ของโลก (32.7%) มีมากเท่ากับเมียนมา (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูลำปาง, 2535) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งอุดมไปด้วยป่าไม้มีค่าอย่างมากมาย การทำไม้สมัยนั้นใช้ช่างเป็นเครื่องมือสำคัญในการชักลากซุงออกจากป่า เนื่องจากไม่มีเครื่องทุ่นแรงใดดีไปกว่าช่าง ช่างจึงเป็นสัตว์สำคัญในการทำไม้ แต่ปัจจุบันสภาพของสิ่งแวดล้อมได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรป่าไม้เริ่มหมดลง (นริทธิ์, 2536; พันธุ์ทิพย์, 2521; รัตนันท์, 2523) และมีพระราชบัญญัติประกาศให้ปิดป่า (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูลำปาง, 2535) ช่างจึงเริ่มตกงานถูกทอดทิ้งบ้าง ขายทอดต่อกันไปบ้าง งานทำไม้จึงลดลงดูเหมือนมีเครื่องจักรทุ่นแรงมาแทนช่าง ช่างจึงลดความสำคัญลงไปมาก ยังคงมีเอกชนและหน่วยงานบางแห่งที่ยังเกี่ยวข้องและดูแลช่างอยู่ หน่วยงานที่ดูแลช่างทางราชการคือ องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ หรือ (อ.อ.ป.) สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ถือว่าเป็นหน่วยงานรัฐที่มีช่างอยู่ในความดูแลมากที่สุด (นริทธิ์, 2536) นอกจากนี้ ช่างยังอยู่ในความดูแลของปางช้างเอกชนหลายแห่งที่เลี้ยงช้างไว้ให้กับนักท่องเที่ยวได้เข้าชมการแสดงของช้างเกี่ยวกับการทำไม้และนั่งช้างชมธรรมชาติ ซึ่งทำรายได้ให้กับประเทศปีละไม่น้อย ดังปรากฏในปัจจุบัน แต่บุคคลที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จในการทำงานของช่าง เพื่อเป็นช่างงานที่แกร่งมีความชำนาญในการทำไม้ การดูแลเอาใจใส่ต่อช่างคือ “ความผูกพัน” (วรภรณ์, 2536; ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูลำปาง, 2535)

อาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จในการทำงานของช่างคือ ความผูกพัน ไม่ว่าการใช้ช่างหรือการสอนช่างชักลากซุง รวมทั้งการนำช่างออกแสดงเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ผู้ที่อยู่

เบื้องหลังความสำเร็จเหล่านี้มีน้อยนักที่คนจะให้ความสนใจ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะควาญช้างส่วนมากดำรงชีวิตอย่างสมถะ ไม่นิยมประกาศตัวต่อโลกภายนอก สัมผัสสืบทอดความรู้ความภูมิใจและประสบการณ์หลากหลายเกี่ยวกับการเลี้ยงช้างเล่าขานกันในหมู่ลูกหลานของควาญด้วยกันเอง ฝ่ายบุคคลภายนอกก็ดูเหมือนจะหยุดความสนใจอยู่ที่ช้างเท่านั้น เรื่องราวของควาญช้างจึงมิได้พบเห็นมากนัก ควาญช้างทำให้ผู้พบเห็นช้างมีโอกาสแสดงความรักความเอ็นดูสัมผัสจับต้องกันได้ ช้างที่มีกำลังมากและมีความดุร้ายตามสัญชาตญาณของสัตว์ป่า (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูลำปาง, 2535) และมีศักยภาพเพียงพอที่จะนำคนได้ ทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา (Adams, 1981; Markowitz, 1982) โดยเฉพาะช้างเพศผู้ที่โตเต็มที่จะมีความก้าวร้าวยิ่งกว่าช้างเพศเมีย (Parrot and Kinzley, 1993) ควาญช้างเป็นผู้ทำให้คนที่ไม่เคยใกล้ชิดช้างรู้สึกปลอดภัยและยินดีเข้าใกล้ช้าง อาชีพควาญช้างจึงเป็นอาชีพที่มีความพิเศษแตกต่างไปจากอาชีพเลี้ยงสัตว์อื่นๆ โดยทั่วไป ทั้งนี้บุคคลที่จะควบคุมดูแลช้างได้ จะต้องเรียนรู้ศาสตร์ที่เฉพาะเจาะจง สัมผัสประสบการณ์ที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษมาเป็นเวลานาน (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูลำปาง, 2535) อาชีพควาญช้างนั้นนับเป็น “ศิลป์” อย่างหนึ่งที่ไม่ใช่ทุกคนจะทำกันได้ (น้อย, 2523) ช้างที่ถูกควบคุมและเลี้ยงโดยควาญจะได้รับประสบการณ์โดยตรง นอกเหนือไปจากการเรียนรู้ได้เองจากสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน ซึ่งสภาพของควาญจะมีผลต่อการเลี้ยงดู และส่งผลให้สุขภาพกายและสุขภาพจิตของช้างดีขึ้น (Dudley, 1986) ดังนั้นจะเห็นได้ว่าทั้งช้างและควาญช้างล้วนเป็นสมบัติล้ำค่าของชาวไทยทุกคนควรที่จะช่วยกันรักษาสสมบัติล้ำค่าดังกล่าวนี้ให้คงอยู่คู่ประเทศไทยตลอดไป (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูลำปาง, 2535)